

University of HUDDERSFIELD

University of Huddersfield Repository

Siddiqui, Kalim

Kapitalisme og forbruk [Capitalism and agriculture]

Original Citation

Siddiqui, Kalim (1995) Kapitalisme og forbruk [Capitalism and agriculture]. Nationen.

This version is available at <http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/16749/>

The University Repository is a digital collection of the research output of the University, available on Open Access. Copyright and Moral Rights for the items on this site are retained by the individual author and/or other copyright owners. Users may access full items free of charge; copies of full text items generally can be reproduced, displayed or performed and given to third parties in any format or medium for personal research or study, educational or not-for-profit purposes without prior permission or charge, provided:

- The authors, title and full bibliographic details is credited in any copy;
- A hyperlink and/or URL is included for the original metadata page; and
- The content is not changed in any way.

For more information, including our policy and submission procedure, please contact the Repository Team at: E.mailbox@hud.ac.uk.

<http://eprints.hud.ac.uk/>

11/12-95

NATIONEN

Kapitalisme og forbruk

Del I

Den kapitalistiske økonomien har selv innebygde barrierer som hindrer en automatisk kontinuitet i systemet. Dersom kapitalistene investerer hele sin profitt i ny produksjon, vil man til slutt nå et punkt hvor overproduksjonen og den overflødige kapasiteten blir så stor at systemet selv ikke kan overleve.

For ikke å gå under må kapitalismen hele tida sørge for å få avsetning på produktene sine og for å få realisert profitten. Her spiller utviklingen og utvidelsen av internasjonale markeder en viktig rolle. Investorer og produsenter drives hele tida til å ekspandere. De er avhengige av en stadig opphopning av rikdom og et stadig større operasjonsfelt for å kunne hevde seg i den beinhard konkurransen på det globale markedet. Dette er grunnen til at de store monopolene gjør alt de kan for å utvide mar-

KRONIKK

Kalim Siddiqui, dr.philos. i økonomi, Senter for utviklingsstudier, Bergen

kedene sine. Dagens ukontrollerte produksjon er primært ledet av et ønske om profitt. Man kan se en tendens til å utvide gjennomstrømmingen av råmaterialer og energi. Jo større denne strømmen er, fra utvinning via produksjon av varer som til slutt havner hos forbrukeren, jo større er muligheten til å realisere profitt. Et slikt system bæres av en teknologi som krever både stor kapital og mye energi, men som til gjengjeld gjør det mulig å skjære ned på de øvrige produksjonskostnadene. Dette systemet hvor energi og maskiner overtar for menneskelig arbeidskraft, fører til en rask uttømming av energikilder og andre naturressurser og til store mengder miljøskadelig avfall.

Konsum

Konsum er ikke noe menneskeheten uten videre setter høyest på verdilisten. Det finnes ikke noe bevis på at det å konsumere er en del av menneskenaturen eller at mennesket ikke kunne overleve uten et uendelig forbruk. Selv ikke de ivrigste forkjempere for fri handel kan hevde at menneskets lykke er knyttet til den typen forbruk som de i modernitetens og sivilisasjonens navn oppfordrer til. Dagens forbruksmønster har ingen lang historie. Faktisk kan den ikke følges lenger tilbake enn til midten av dette århundre. Et høyt forbruk har i løpet av denne tida blitt et bevis på høy sosial status og personlig suksess. Øko-

«Å skape tomrom er markedsføringens viktigste bud»

nomisk dårligstilte oppfatter seg ofte tilsvarende utilstrekkelige og mislykkede.

Rives løs

Oftest argumenteres det med at fri handel vil føre til høyere forbruk og dermed bedre levekår også hos de fattige. Slike argumenter er lett gjennomskuelige. Den typen forbruk som tilhengere av slike ideer har i tankene og selv er tilfredse med, har ikke noe med store sosiale idealer å gjøre. Konsumering har, som man ser det i den rike del av verden blitt et mål i seg selv, noe som gir livet en mening. Et slikt forsøk på sosial rettferdiggjøring av et høyt forbruk tar bare hensyn til en liten del av konsumering som fenomen. For å forstå selve forbrukets «ånd», må man først være klar over det faktum at for å gjøre forbruk til en verdi i seg selv, må menneskets verdimønster forandres. Det første skritt på veien er å isolere mennesket fra dets naturlige samfunn og rive det løs fra familie og tradisjoner. Som erstatning settes man inn i et stort og anonymt kvasisamfunn, nasjonen, som er et enkelt sett av kunstige kulturbestanddelere som man definerer som nasjonens tradisjon. Nok en kunstig enhet, kjernefamilien, danner basis for nasjonen.

Behov

Som grunnlag for den moderne kapitalismen lå en definisjon av mennesket som besitter. I dag må mennesket redefineres og få en ny verdi som konsumment. Det standardiserte produksjonssystemet produserer standardiserte konsumsystemer. Slike mønstre må dannes

for at det skal bli økonomisk lønnsomt. Mange populære ideer om demokrati i den globale massekulturen viser seg ved nærmere betraktning å være et forsøk på å beskytte slike konsummønstre og den spesielle formen for individualismen som går hånd i hånd med disse. For individet, alene og løsrevet fra et naturlig samfunn, blir forbruket den viktigste verdien. Forbruket garanterer for sosial tilhørighet og status, og det blir en erstatning for et meningsløst sosialt liv. Ens eksistens blir målt opp mot ens konsum. Enkeltindividet er basisenheten for den nye globale markedsføringsindustrien. Markedsføring dreier seg i all enkelhet om å skape nye behov. Grunnleggende behov trenger ingen reklame, man er seg dem bevisst, og er villig til å arbeide og betale for dem. Markedsføring kommer inn i bildet når industrien trenger flere behov hos forbrukerne for å skaffe marked for den stadig økende vareproduksjonen. De nye behovene skapes og knyttes nesten umerkelig til de grunnleggende behovene. Få er oppmerksomme på denne forbindelse.

Tomrom

Mange snakker om «konsumisme» som en form for sammensvergelse som har som mål å lure den vanlige uskyldige borger ved hjelp av høyteknologisert markedsføring. Så enkelt er det ikke. For at mennesket skal føle behov for et nytt produkt, må det først skapes et tomrom i mennesket. Først da virker reklamens magi. Å skape dette tomrommet er markedsføringens første og viktigste bud. Når menneskets liv er berøvet tilhørigheten til samfunnet, familien og tradisjonen, begynner enkeltindividet å søke mening i forskjellige pseudofelleskap. Det viktige av disse kunstige fellesskapene er konsumfellesskapet. I 1993 ble det brukt 1 trillion dollar i USA til markedsføring. Til sammenligning ble det brukt 600 billioner dollar tilsammen fra både statlige og private kilder til undervisningsformål. Under slike forhold er det rimelig å vente at nye generasjoner vil vokse opp med førstehånds kjennskap til varemarkedet og det som til enhver tid er siste skrik, mens de vil sakke lenger og lenger akterut når det gjelder kunnskap om kultur, moral, historie og miljøspørsmål. Dermed skulle det ikke være en overraskelse når det viser seg at 93 prosent av amerikanske tenåringsjenter definerte shopping som sin fremste fritidsaktivitet i en spørreundersøkelse foretatt i 1989.

Del II kommer i morgen.

Kapitalisme og forbruk

Del II

Forbrukerkulturen fremmer en spesiell type utvikling. Den er ikke begrenset til vestlige land, men får fått innpass i den tredje verden gjennom moderne vitenskap og kolonialisme. Med utgangspunkt i vitenskapen har man utviklet troen på at mennesket stadig kan utvide sin makt over naturen og at naturen har nok ressurser til ikke bare å innfri økende behov, men også tilfredsstille de rikes grådighet. Kolonialismen befestet tanken om at de som befinner seg på toppen av samfunnet har rett til å bestemme livsvilkårene for dem som er på bunnen av samfunnet. Dermed bekrefter vitenskapen og imperialismen tanken om at både utvikling og moderne vitenskap er universell, med andre ord at dagens utvikling er alle samfunns skjebne.

KRONIKK

Kolim Siddiqui,
dr.philos.
i økonomi, Senter
for utviklings-
studier, Bergen

Neste skritt i tankerekken er da at det eneste u-land kan gjøre for å bedre sin situasjon er å satse alt for å komme på høyde med i-landene. Utviklingen vil koste mest for de fattigste, men for å lindre deres smerter

kan man sette inn sosiale velferdstiltak. De vestlige prinsippene må allikevel ikke glemmes, det vil gå imot ofrenes langsktete interesser.

En annen teori går ut på at utviklingen i seg selv er sunn og naturlig, men at den blir fordreid av den politiske og kulturelle situasjonen i et land. Tilhengere av denne teorien innrømmer at de vestlige landenes økende kapasitet og den globale kapitalismen kan føre til at ulikheter og urettferdigheter blir tillatt i utviklingens navn. Men de mener også at dette ikke må være tilfelle, og at den tilsynelatende lovmessige urettferdige fordelingen av goder mellom land i verden kan unngås. Med til teorien hører også tanken om at utviklingens viktigste sykdomstegn – tøylosst forbruk, økologiske forstyrrelser og overvurdering av elitekulturer kan korrigeres, dersom progressive krefter kommer til makten i vidt spekter. Det finnes også en tredje teori. Denne teorien beskylder den moderne utviklingen til å begrense menneskenes naturlige

«Tradisjonelle
samfunn blir
avhengige av vestlige
konsumvarer»

ge muligheter, for å hindre et kulturelt mangfold og for å definere utviklingen i de vestlige land som den eneste verd å strebe etter. Denne teorien uttrykker et ønske om å redefinere begrepet utvikling, og inkluderer i det ideer fra et vidt spekter av kilder, fra humanistisk psykologi og holistisk økologi til Gandhiinspirert filosofi. Målet er å gjøre spørsmålet om utvikling til noe mer enn et spørsmål om økonomi. Utvikling blir satt inn i en større sammenheng der det er rom for alternative livsstiler og teknologi.

Endelig har vi de som hevder at utvikling både i teori og praksis er fundamentalt ødeleggende for menneskeheten. Utvikling betraktes her som uforenlig med sosial rettferdighet og levende kulturer. De som forfekter denne teorien hevder at utvikling alltid vil være befengt av dens opprinnelige nederdretlige motiver, nemlig undertrykkelse slik det kom til uttrykk gjennom imperialismen. Formene for undertrykkelse har forandret seg i takt med menneskets samvittighet og forestillinger om rett og galt, men som erstatning for gamle og kanskje mer direkte former for undertrykkelse, har den moderne utviklingen funnet nye måter å rettferdiggjøre de rikes dominerende og utnyttelse av de fattige. På samme måte som organisert religion og nasjonalisme var et maktmiddel

i tidligere tider, brukes utviklingen til å rettferdiggjøre forskjellige institusjoner og deres handlinger, som for eksempel IMF og Verdensbanken.

Kravet til individualisme, ubegrenset forbruk, aggressiv konkurranse og et mekanistisk syn på naturen. Ikke noe av dette var ukjente fenomener i tidligere tider. Forskjellen er at dengang utøvet kulturene en viss kontroll som opprettholdt kulturen og forhindret ubalanse.

Ved langsomt å sette kontrollmekanismen ut av drift har utviklingen gjort tradisjonelle samfunn fullkomment avhengige av vestlige konsumvarer. Dette var kulturer som tidligere var selvforsynte med forbruksgoder. Ikke bare den innebygde kontrollmekanismen, men også livsmønsteret og miljøet har kommet i ubalanse. Når det har lyktes moderne systemer å ødelegge den lokale økologien, teknologien og kunnskapen, står det gamle samfunnet tilbake som et lett bytte for markedskreftene. Utviklingen setter nådeløst det upersonlige over det personlige og det økonomiske over alle andre verdier.

Det er nødvendig for mennesket å kjempe for å organisere livet slik at forbruket kan bli enklere og mer økologisk. Da er det viktig å være klar over at de vestlige statene støtter elitens og dermed profittens interesser. USA er et eksempel på et slikt umoralsk samfunn som behandler sine medlemmer først og fremst som forbrukere. Den amerikanske gjennomsnittsborger ser 21 000 reklamefilmer på fjernsynet hvert år. 75 prosent av dem er betalt av USAs 100 rikeste bedrifter.

Tragedie

Det kan være nyttig å betrakte Polanys tanker omkring markedet. Hovedargumentet i i Karl Polanys bok, *The Great Transformation*, er at liberalismens utopi om et selvregulerende fritt marked er den perfekte oppskrift på en altomfattende tragedie. Et slikt system, skriver Polany vil ikke kunne eksistere lenge uten å tilintetgjøre det menneskelige og den naturlige substansen i et samfunn. Det vil ødelegge mennesket og omgjøre dets omgivelser til en villmark. Frarøvet alle sosiale, kulturelle og økologiske støttefunksjoner vil menneskeheten dø ut av sult, vold og forsømmelse. For femti år siden kunne disse setningene ha virket overdrevne. I dag har de derimot en aktualitet som får våger å innrømme.

Nationen - 12/12/95
Oslo - Norway